

לב המזעזעים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך הספר "ישמח לב - תפילין"

הלכות והליכות בעניין 'תפילין'

גיליון קנ

כיס מעור של עגל

יש הנוהגים: לעשות את כיס של התפילין מעור עגל, **הטעם:** זכר לכך שהתפילין מכפרים על חטא העגל (לקט הקמח כח י בשם שלחן מלכים על קיצור שולחן ערוך סימן י ס"ק רמג), **סמך לדבר:** ממה שכתב הא"ר (לב מד הביאו המשנ"ב לב ס"ק רי) שכל תיקון התפילין יעשה מעור עגל לכפר עון העגל.

להוליך הטלית והתפילין בעצמו

חסידיים ואנשי מעשה מדקדקים להוליך את כיס התפילין והטלית בעצמם ולא ליתנם לידי אחר שייקח להם (עיין בדברי חנה השלם ח"ב עמוד קפה).

הטעם: כמו שמצאנו (יומא ז ד) שהוצאת כף ומחתה מבית קודש הקודשים ביום כיפור היה צריך הכהן הגדול ללבוש ד' בגדי לבן והיתה מעבודות החשובות רואים שגם הוצאה הוי עבודה על כן מנהגינו להוליך בעצמו (דרכי חיים ושלוש אות כט בהשטות עיין מנהגי מהרי"ו סדר היום שחרית אות טז הערות וציונים).

צורת הלקיחה

בדרך כבוד בצד ימין בין אצילי ידיו בשונה מנשיאת שאר משאות כתיקים ומזוודות (עיין ראשית חכמה שער היראה פרק טו).

הטעם לנוהגים להניח תפילין בביתם ומנהג העולם

בשו"ע (כה, ב) כתב "מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת... והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם... ואח"כ מניח התפילין והולך לבית הכנסת" (הג"ה).

הטעם: ע"פ הזוהר (עיין ב"י כה ב שהביא את דברי הזוהר ואתחנן רסה א) שכתב שכל מי שהולך לבית הכנסת ויוצא מביתו בלי תפילין לראשו וציצית בבגדו כשהוא אומר (תהילים ה ח) "אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" הקב"ה אומר "איה מוראי" ומעיד עדות שקר בעצמו (פרשת ואתחנן ח"ג רסה).

מנהג העולם: מנהג העולם שלא להניח בביתו, **הטעם:** לפי שחוששים למבואות [רחובות] המטונפות [או שמצוי נוכרים

לבישת תפילין ל' יום לפני הבר מצווה

נהגו שנער בן י"ג שנים מתחיל להניח תפילין שלושים יום קודם שנעשה בן י"ג שנים ויום אחד.

הטעם: (ערוה"ש לז ד) לפי שצריך לחנך אותו סדר הנחת תפילין וכל הדינים כדי שיהיה בקי ומכיר בהם ולכן מתחילים שלושים יום קודם משום שסמכו על הגמרא (פסחים ו, א) שאומרת שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום הוא הדין בתפילין מתרגלים בהנחתם שלושים יום כדי שיהיה בקי בדבר בהלכה למעשה (שערי שלום על קיצור שולחן ערוך סימן י הערה קפד, מנהגי דק"ק וורמיישא), [עיין עוד בישמח לב - תפילין].

הטעם שציוותה תורה להניח תפילין על היד

ועל הראש

כדי להזכיר לאדם שלא יאמר עוצם ידי עשה לי את החיל הזה וביד שמאל דווקא לפי שנאמר (משלי ג טז) "בשמאלה עושר וכבוד" וכן (קהלת י ב) "לב כסיל לשמאלו", ועל הראש כנגד העיניים לפי שנאמר (משלי כז כ) "ועיני האדם לא תשבענה" (סידור אוצר התפילות).

כיס תפילין נאה

כיס של תפילין ראוי שיהיה נאה והוא בכלל מה שאמרו חז"ל (שבת קלג, ב) "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות (חוות יאיר בספרו מקור חיים על שו"ע או"ח סימן כח), וכמו שמצאנו (עיין נהר מצרים יור"ד מזוזה י) שהבית שמניחים בו את המזוזה יהיה נאה ונכלל במצות "זה אלי ואנוהו".

יש שכתבו בדומה: מהפסוק (משלי ג ט) "כבד את ה' מהונך" אתה קונה ארגז לשמור כסף וזהב, יותר יש לך לקנות ארגז נאה להצניע ספריך ותפילין (ספר חסידים סימן קכט).

הטעם שנוהגים לעשות כיס רחב לתפילין (עיין פמ"ג כה ד, מנ"א שם) כדי שיוכל להניח בתוכם את הטלית וכיס התפילין זה ליד זה (עיין כה"ח כה יד).

העלון נתרם לרגל השמחות השרויות במעונו של התורם, להצלחת התורם ובני משפחתו שיחי

סב עמוד כז בשם החזו"א), והטעם: כדי שיראו את הבית בשעת הברכה (הגר"ח"ק זצ"ל בדעת נוטה הלכות תפילין תשובה שלג).

מנהג העולם: שאין מורידים את הכיסוי לפי שאפשר לראות את הבית מהחור למעלה שיש בכיסוי (ערוגות הבושם חלק או"ח ז, הגר"ח"ק ז"ל בדעת נוטה תשובה שלב).

משמוש בתפילין

"חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם" (שו"ע כח, א).

מקור הדין: לומדים זאת בגזרה שווה מציץ, ומה ציץ יש בו אזכרה [שם השם] אחד אמרה התורה (שמות כח, לח) "והיה על מצח אהרון תמיד" וביאר רש"י (שמות שם ד"ה והיה על) שלא יסיח דעתו מהם, תפילין שיש בהם הרבה אזכרות על אחת כמה וכמה (מנחות לו, ב).

צורת המשמוש

ימשמש תחילה בתפילין של יד ולאחר מכן בתפילין של ראש (יומא לג, ב תוס' שם ד"ה עבורי, שו"ע כח א), **הטעם:** לפי שאין מעבירים על המצוות ושל יד קרובה אליו יותר משל ראש (תוס' יומא שם, ב"י כח א, משנ"ב שם ס"ק ג).

טעם אחר: כסדר שכתוב בפסוק (שמות יג ט) "והיו לאות על ידך [תפילין של יד] ולטוטפות בין עיניך" [תפילין של ראש] (לבוש כח א).

מי שידו קרובה לתפילין של ראש

מעיקר הדין יש לו למשמש בתפילין של ראש משום שאין מעבירים על המצוות, ומכל מקום לא ראוי שינהג כן, **והטעם:** כדי שלא יבואו הרואים לטעות שכך יש לנהוג, ולמעשה טוב להקדים ולמשמש תפילין של ראש כדי שלא יהא מעביר על המצוות ולאחר מכן יעשה כסדר של יד תחילה ולאחר מכן של ראש (הגר"ש"א הליכות שלמה פרק שביעי קריאת שמע וברכותיה יא דבר הכלה שם יז, שיח הלכה ח"א עמוד שסו ט).

ללמוד אחר התפילה עם תפילין

מנהג אנשי מעשה ללמוד אחר התפילה עם תפילין, ויש להזהר שלא לדבר בהם דברים בטלים דמלבד איסור דברים בטלים בא לידי הסח הדעת (משנ"ב לז ס"ק ז בשם ספר ברכי יוסף, אורחות צדיקים, קיצור השל"ה מסכת חולין הלכות תפילין עמוד 66, עיין בן איש חי שנה ראשונה פרשת חיי שרה שלא יזכה האדם לקנות שלשה חלקי נפש רוח נשמה אלא אם כן לומד בתפילין).

במעלת הלימוד עם תפילין: כל הלומד בתפילין בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (סידור הגר"א במוסרי עשרת ימי תשובה).

צורת קיפול הרצועות

יש הנוהגים: לגלול בין תפילין של יד בין תפילין של ראש בצורת כנפים (משנ"ב כח ס"ק ט), **הטעם:** זכר לנס שנעשה לאלישע בעל הכנפיים (שבת מט, א) שגזרו שלא להניח תפילין ומצאו קסדור אחד שהיה בידו תפילין ואמר לו מה זה ואמר

(ברחוב) ותפילין שלנו שהבתים גדולים חוששים שלא יהיו מכוסים כראוי (משנ"ב כח ס"ק ח).

להניח בחצר בית הכנסת

מכל מקום יניח בחצר בית הכנסת (מג"א כה ה), **ונהגו העולם** להניח בחצר הסמוך לבית הכנסת (משנ"ב שם ס"ק י).

אם הטלית והתפילין נמצאים בבית הכנסת ואין מי שיוציאם, יכנס ויטלם ויצא לחוץ ויניחם ואז יאמר "ואני ברוב חסדך" וכו' (כה"ח כה יז בשם ספר חסד לאלפים) [עיין עוד ישמח לב - תפילין].

הכנה להנחה

פתיחת הרצועות: טוב לפתוח את רצועות של תפילין של יד לכל ארכה לפני הנחה, **הטעם:** כדי שלא תסתבך לו הרצועה בשעת הכריכה לפי שצריך למעט כמה שיותר שלא להפסיק בין הנחה של תפילין של ראש לתפילין של יד (עוד יוסף חי וירא אות ה).

הטעם שנוסח הברכה היא "להניח תפילין"

הטעם שנוסח הברכה להניח ולא "על קשירת תפילין" כלשון הפסוק (דברים ו ח) "וקשרתם אותם" כמו שמצאנו בסוכה שמברכים לישב בסוכה כלשון הפסוק (ויקרא כג מב) "בסוכות תשבו שבעת ימים".

לפי שעיקר מצוות תפילין היא הנחה בכל יום, ואם היו מברכים על קשירת תפילין היה צד לומר שאם קושר התפילין רגע אחד ומיד חולץ יצא ידי חובת מצוות תפילין כמו לולב וסוכה שמקיימים ברגע, לכן תקנו ברכת להניח שידע האדם שיש עניין בלהניח בהנחה, שהנחה לפחות שעה אחת ואח"כ יכול להורידם (ב"ח כה ה ד"ה וא"ת, הובא בא"ר כה ט).

טעם אחר: לפי שאין צריך להקפיד לברך כלשון הפסוק כל שאינו משנה את הענין אלא מברכים לפי הענין שבתורה ולא כלשון הכתוב בתורה כמו שמצאנו בלולב שאין מברכים על לקיחת לולב כלשון הפסוק (ויקרא כג מ) "ולקחתם לכם" (רשב"א ח"א קנז).

טעם אחר: לפי שאם היו מברכים לקשור א"כ היו צריכים לברך לקשור תפילין על היד שהלשון לקשור לבד מורה שקושר הדבר אל עצמו ולא אל דבר אחר ואם יברך לקשור על היד אינו נכון דלרוב הפוסקים ברכת להניח הולכת גם על של ראש (ארצות החיים להג' המלבי"ם סימן כה ס"ק מד).

טעם אחר לבני ספרד: כיון שברכת להניח עולה גם על תפילין של ראש ובשל ראש אין קשירה אלא הנחה והידוק, לכן תיקנו לשון כזה כדי שיפטור גם את תפילין של ראש (א"ר כה ט בשם מקור חיים מו, ב).

להוריד את המכסה של תפילין יד, בשעת הברכה

יש הנוהגים: להוריד את הכיסוי שיש על תפילין של יד בשעת הברכה ולהחזירו אחר הנחת תפילין של ראש (הגאון רבי יעקב קמיניצקי הובא בספר במחיצת רבינו עמוד מו, וכך נהג מרן החזו"א הובא בספר דינים והנהגות פרק ג אות ח, וכן הובא באורחות רבינו ח"א תפילין

שי"ן בכתבים של ראש

"אמר אביי שין של תפילין הלכה למשה מסיני דהיינו שצריך לעשות צורת אות "שין" בולט משני צידי התפילין של ראש על ידי קימוט העור" (מנחות לה, א, רש"י שם ד"ה שי"ן).

שי"ן של ג' ראשים

בדופן הימנית של הבית של ראש [מצד המניח] בולט שי"ן של שלשה ראשים (תוס' מנחות לה, א ד"ה שי"ן).

שי"ן של ד' ראשים

בדופן השמאלית של הבית של ראש [מצד המניח] בולט שי"ן של ד' ראשים (שם).

הטעם שעושים שי"ן יותר משאר האותיות

רמז לימים שבהם מניח האדם תפילין בשנה שהם ש' פעמים חוץ משבתות שהן נ' ימים וד' או ה' ימים שהם ימים טובים (אורחות חיים סימן כז, רבינו בחיי פרשת כי תבוא דברים כח, לבוש לב מג).

ויש שהקשו שהרי אין זה חשבון מדויק אם נוריד שבתות וימים טובים חול המועד לפי מנהג א"י, ובישוב הדבר שכתבו מספר שלם - עגול (מור וקציעה סימן לב).

טעם אחר: לפי ששם הוי"ה בא"ת ב"ש הוא מצפ"ך עולה לשי"ן של תפילין ועל זה נאמר (דברים כח י) "כי שם ה' נקרא עליך" ואמרו חז"ל (ברכות ו, א) שהוא שין של תפילין כלומר שלא יהיו נראים בחוץ רק ה"שינין" שהם גימטריא של שם ה' (בית יוסף בשם מהר"י אלכסנדרי הובא במטה משה רב, לבוש לב מג).

טעם אחר: כדי להשלים שם של "שדי" לפי שברצועות של יד עושים קשר בצורה של יו"ד וברצועות של ראש עושים קשר בצורה של דלת, ושי"ן בתפילין של ראש (טור לב נב, מטה משה עמוד העבודה ציצית ותפילין סימן כב).

הטעם שאחד מהם שי"ן של ג' ראשים ואחד של ד' ראשים

לפי שהיה לנו ב' סוגי כתבים, כתב של לוחות הברית שהיה שקוע, וכתב ס"ת שכתב משה רבינו שהוא בולט, ולכן השי"ן בת ד' ראשים היא כנגד כתב הלוחות שהיה שקוע שכן בין ד' ראשיה ישנם ג' שקעים והשי"ן בת ג' ראשים היא כנגד כתב ס"ת (הג"ה בסמ"ק הובא בב"י לב מב, לבוש לב מג).

טעם אחר: לפי שעל תפילין נאמר (שמות כה ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" שבסיבתן הקב"ה משרה שכנתו בישראל לפי שהן סוד המרכבה וסוד האבות, ולכן יש בהם שי"ן של ג' ראשים מצד ימין כנגד אברהם יצחק ויעקב, ומצד שמאל של ד' ראשים כנגד ד' חיות נושאי המרכבה (ספר המוסר פ"ד מאמר תפילין בשם רשב"י, מדרש הנעלם חיי שרה קכט א הובא במטה משה עמוד העבודה סימן כב).

טעמים נוספים בספר ישמח לב תפילין.

לו שהוא כנפי יונה ונעשה נס ונהיה כנפי יונה (ספר מוסר פד מאמר תפילין הובא במג"א כח ד, מטה משה עמוד העבודה ותפילין סימן כו, מטעמים החדשים תפילין ה).

יש הנוהגים: לגלול אותם רק בצד אחד שלא במקום הקשר, **הטעם:** משום שהקשר קדוש מהרצועה וכשם שאין לגלול על גבי הבית כמו כן אין לגלול על גבי הקשר.

יש הנוהגים: שאין גוללים כלל סביב הבית אלא בפני עצמו, **הטעם:** לפי שיש הסוברים (הארי ז"ל) שאסור להניח את הרצועה גם על גבי התורה (עיין א"ר כח ד).

יש הנוהגים: שאין לכרוך על גבי המעברתא לפי שהמעברתא יותר קדושה מהרצועה (עיין רמ"א בשם מהרה"ל).

סוגי הכתבים

כתב בית יוסף

ובו כותבים בני אשכנז, **הטעם שנקרא בשם כתב הבית יוסף:** לפי שמרן רבי יוסף קארו ביארו בהרחבה בספרו בית יוסף.

כתב האר"י

וכן כותבים בקהילות החסידים [השינויים באותיות א, ו, ח, ע, צ, ש ויש אומרים שגם אות ט (מצת שימורים)].

כתב וועליש

ובו נהגו לכתוב הספרדים, וכן כותבים התימנים.

תגים שככתב אשורית

"מתויג כהלכתו" (שו"ע לב ד) באותיות שעטנ"ז ג"ץ (מנחות כט, ב, שו"ע לו ג).

שלושה תגים: ביאור בכתב אשורית מוסיפים שלשה תגים דהיינו קווים דקים (עיין שו"ע לו ג, משנ"ב לו ס"ק יב) על שבעה אותיות שסימנן "שעטנז גץ", **הטעם:** לפי שאותיות אלו מרכיבות את שמותיהם של שלושת המקטרגים "שטן" "עז" ו"גץ" והתגים עליהם הם כחרב וכחנית להינצל מהם (משנ"ב שם ס"ק טו בשם ספר אגרת הטיול חלק הסוד עמוד רח).

הטעם שיש חמשה בתים, ארבע בראש ואחד ביד

לפי שהוא כנגד חמשת החושים שיש באדם, בית אחד בתפילין של יד כנגד חוש המישוש שיש לו ביד, וארבע בתים בתפילין של ראש כנגד ארבעה חושים שבראש חוש הראות, השמע, הריח, והטעם (תוס' הרא"ש פרשת בא ד"ה והיו, מטה משה עמוד העבודה ציצית ותפילין סימן ט).

מקורות לכך שהיו תקופות שלא הניחו תפילין

הב"י (באבן העזר סימן סה) הביא בשם הכל בו (סימן סה) שכתב שיש מקומות שלא היו נותנים אפר מקלה בראש חתנים מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין וא"כ לא יהיה אפר תחת פאר.

הופיע ויצא לאור

ישמח לב - תפילין

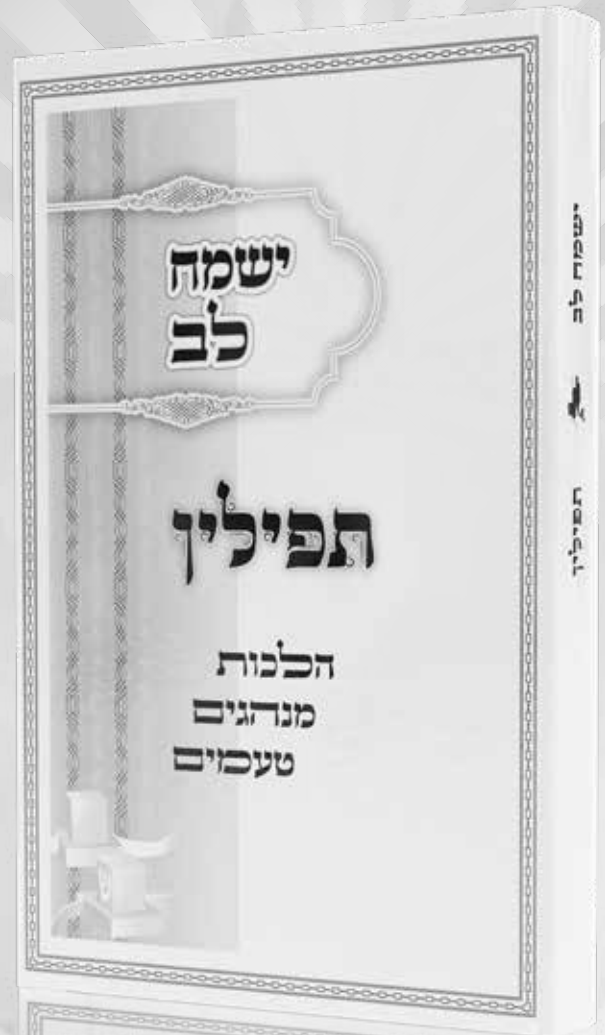
הלכות • מנהגים • טעמים

הידעת!?

- הטעם שלא נמצא עיקר הלכות תפילין במשנה.
 - הטעם שנבחרו דווקא ד' פרשיות אלו לתפילין.
 - מתי קיימו עם ישראל את המצוות תפילין הראשונה?
 - מדוע לא מניחים תפילין כל היום?
 - מה המקור לנוהגים לכרוך הרצועות ביד שלוש רוח וארבע?
 - הטעם שפרשיות של יד נכתבות בקלף אחד ובבית אחד בשונה משל ראש.
 - הטעם שעושים שי"ן בתפילין של ראש יותר משאר האותיות.
 - הטעם שאחד מהם שי"ן של ג' ראשים ואחד של ד' ראשים.
 - היאך התחילה מחלוקת רש"י ור"ת?
 - הטעם שאין מניחים תפילין [בא"י] בחול המועד.
- ועוד מאות הלכות, מנהגים וטעמים רבים**

כרכי לב המועדים שיצאו בסייעתא דשמיא:

אלול ר"ה, ארבעת המינים סוכות, חנוכה, פורים וחודש אדר, חודש ניסן ופסח, הגדה של פסח, בין המצרים חודש אב. ישמח לב - ברית מילה, תפילין.

ניתן להשיג בבתי הכנסת באלעד, ובבית המחבר רחוב ראב"ד 5

טלפון: 052-7668608 | מייל: lev17382@gmail.com